

1898

Euskal-itz jostaldien Batzarrea**(Euskal-fésten XVII-garren urtea)**

GIPUZKOAKO LEGE-ZARRAK ETA OEN BATZARREAK

(Eun pezetako sariya eta bitezarra Zestua-n irabazituko moldaera)

Sorterrien oroitzak zer maitetasun aundiak senti-arazten dituan!!

Zer gauza naigarria eta pozkidaz osatu bear dubena gipuzkoatarren biotza, dan jardun bat egitea Lege-Zarraren gañean, ez banatuak daudelako gure atzoko izatearen asmoak ¡ez! baizik oen merioz ekartzera guazelako Lege-Zarraren eta beren Batzarreen gañeko asiera-arrastoak, kondaira eta erriaren sentiera, zorientasun eta beste zenbait alaitasun gogoangarri...

Eta zer da? Non topauko da orrenbeste atsegiñen sustraya?

Zeiñ da? Nor da? Zeiñ dira? Nor dira euskaldunari sortu edo ipiñi zizkana Lege bedeinkatu oyek?

Zer garaitan, zer denboretan gogoratu zitzaizen lendabiziko aldiz gipuzkoatarrai biltzea anaitasun oso osoan Elkargo-Batzarreetan...?

A! Guraso maitagarrien oroimena, urteak eta urteak igaro arren, beti geren gogoan mantentzen degu.

Aiton-amandreak ezagutu ditugu; oen urrengokoen oroitzak badiugu; oen lengoenak baita zerbait ere, eta ala ala gauzak urrutira nola diran banatzen gure begietatik, azkenerako galdurik, ala gure lenbiziko sortu giñaden jatorra galtzen da, banaturikan sustraiak, ezin garbiro asmatu gure jakinduri laburrean.

Ori da, bada, gertatzen dana gure Lege-Zarraren sustraia jakiñ nai degunean.

Gure *Fueroak* eta oen Batzarreak aiñ dira zarrak, aiñ dira antziñakoak, aiñ dira gogora-gabeko denboretakoak, non jakiñ nayeian be-

ren sort-jatorra gertatzen da, gertatzen dana geren aurrenetako gizaldiakin eta urrutitik begirutzen diogun antzean onelako edo alako zenbait gauzai.

Gure Lege-Zarraren jayotza ez da chit erresa adiaraztea, denbora batetik aurrera, bañan bai arrastoak, eta arrasto ayen merioz baita bildu izan leike beren gañeko zerbait berri.

Kondairazale argidotar guziak itz batean daude ez dala argirik arkitzen pistuko dubenik illunpean arkitzen dan kondairaren zati ori, au- da nola Batzarreak izan ziran Gipuzkoan Elkartek¹ jarri ziran arte- raño.

Jeronimo Zuritak uste du gipuzkoatarrak ekarri zituztela berentzat Sobrarbeko Legeak: eta mondragoitar Garibai-ek dio:—Nafarroako errege Sancho zazpi-garrenen denboretan Gipuzkoak Jakako fueroak bereganatu zituela *ziralako gustiz onak*.

Eta au ezda chinist ezgarria, izanik, ziran bezela ain goititiak Lege ayek, garay ayetako kondairagilleak diotenez.

Guztiz artuleike zuzentzat Gipuzkoatarren Lege-Zarraren arrastojator ori, zergatik zion gañera Donostiko Konsejuan zan eskutitz batek, XV garren eunkian itzkribatua izan zana «batere okerkeririk bazan Gipuzkoako Legeetan, ikusteko agiriak Jakako fueroan».

Gipuzkoako probintzia Kastillako erregengan batu zanetik, lenda- biziko itz-bidea agertzen dana da Enrike bigarrenaren bigaldu bat, non diyon «bere aita Alfonso XI-garrenaren garayan jarriak zirala Gipuzkoan Elkartek.

Azturik arkitzen da zer urtetan sortu zan Elkarte ura, bañan ala ere, jakitera etorri da, 1360-garren urtean Elkarteko alkateak zirala Martin Garzia Markinakoa eta Martin Lopez Yarzakoa.

Nola bai ziran geroztik okertasun, zaputskerri eta zenbait ezin ikusi Aide Nagusien merioz, eta ori igarririk len esandalto Enrike bigarrenak, onek agindu zuen Elliarteak berritzea, antolatzea beste eratan, eta artako bainiendatu zuen errege aldeko alkate on Garzia Perez, eta onek orduko Elkartearen Lege liburuai ipiñi zizkan zati berriak.

Errege on Juan lenbizikoak, beste eskutitz batean Burgostik 1379-garren urtean, ontzat eman zituen Lege berritu ayek.

Gipuzkoak geroz eta ikusien indarrez, igarri zuen uts-aldi enbat azaltzen zala bere Legeetan, eta Fueroak jartzeko zuzen, fiñ eta egoki, erabaki zuen Probintziak Batzarrean biltzea Getariako eleizan, orain-

(1) Hermandad.

dik zutik dagon eleizan bertan, jende ernearen gogoko guztiz yayoan.

Eta Batzar-aldi ura da kondairak gogoan dakarzkienetan atziñenetako bat, eta gogoangarriena.

On Gonzalo Moro, Enrile irugarrenaren aldeko gizon chit ernaya Zan, eta berari eman zitzyon baimena, berekin batian biltzekoa Getariako eleizan Gipuzkoako Elkarte.

Orduan Legeak berdindu ziran denbora arri komeni zitzyon gisa, eta erria atseginduzan oarkera guztiz on chit naigarriayekin.

Nola gizona, gizona dan ezkeroztik, beti elkarren artean zaputzeriak izan dituan, leku guzietan eta garai denetan, ala bada izan ziran Gipuzkoan aen arteko okertasunak, naiago genitukenak urratu kondairatikan, garai batez orduan gertatu ziran atsekabeak.

Oñaz eta Ganboatar arteko zitalkeriak zorrotz eta bizi mantentzen ziran gipuzkoatar lurean, eta planta artan ikusirik errege Enrike laugarrenak eta nairik gogo onenekin ondo-ondotik desegin orduko ayen arteko errabiak, errege berbera etorri zan Gipuzkoara, segiran urratu rik bata-bestearen gazteluak eta eche-sendoak, desegiñik gañera eholak eta gerrarien estalpe guziak.

Etorri artan, errege arrek ikusi zituan Getariako eleizan Batzarreak erabaki izan zituen Legeak, eta guztiak irakurri ondoren, erregeak berriz ipiñi zizkan Gipuzkoako Lege ayei egun ta berrogei ta zazpi zati geyago, ez gaizki zeudelako on Gonzalo Moro jaunaren dianagusi pean egin ziranak, baizik oroimen ori nai ziolako ipiñi errege berak Gipuzkoako probintziari.

Berriro etorri zan errege Enrike laugarrena bertara, Konsejuetako Legeak antolatzaera, eta artarako señalatu zituen on Fernan Gonzalez Toledo eta on Diego Lopez Zamora, baita on Juanes Garzia Santo Domingo ta on Pedro Alfonso Baldibieso, izendatuak izan ziranak Ondarrabiako uritik 1463-garren urteko Mayatzean.

Ostera Bildu zan Batzarrea Mondragoin zati berriak Legean ipintzeko.

1469 eta 1470 urte garren bitartean antolatu ziran berriro beste Lege errenkara batzuek, aitortuak izan ziranak erregearen gandikan, bialdurikan aen gañeko paper agirikoa Okañatikan.

Ostera Batzarre sonatua izan zan Basarteko Andre Mariren eleizan. erregearen izenean bigaldua izan zan Juanes Sepulbeda eta Batzar artan jarri zitzaizkaten Legeari beste zatiak. Errege Katolikuak baimendu ziluzten, geroz, lege ayek 1482-garren urtean, eta berriz ontzat aitortuak

izandu ziran ona Juana gandik, eta baita urrena bere seme Karlos enperadorearen gatikan 1519-garren urtean.

Berriz Batzarre sekulako famatsua bildu zan Tolosan 1585-garren urtian.

Bestelako denborak nola etorri bai ziran, Gipuzkoako probintziak, urte juanaren merioz, utsaldia arkitzen zuen bere gobernu izatean, eta zorion batez arkibide bat topatzeko, bildu zan Batzarrea Tolosan. Bertan elkartu ziran chit argidotar Gomez de la Puerta korrejidorea, alkateak, diputaduak eta jaun eche jauregiko Armendia eta jaun Zaraus Eismendirarra eta danak batean bildu ta egin zuten Batzarrea, non anchen ipiñitu zituzten Lege errenkaara berriak, denbora ayek bear zituzten bezelakoak.

On Migel Aranburu gizon jakinduri bikañeko ernaia eta jendearen arteko naigarriak, 1692-garren urtean egin zuen Lege Zabarren biltzera: liburu batean elltartu zituen lege guziak, eta lau eder au moldizkiratu zan Gipuzkoan bertan.

Ain zuzenkiro egindako lau ori, osoro maitasunakin artu zan erri guztien gandik, eta Aranburu jaunaren lan au argitaratzeko, errege Karlos bigarrenak eman zuen bear zan baimena chit goitia. 1758-garren urtean liburu aitortu arri osatu zitzaizkan beste lege aldiak geroz sortu eta biar ziranak.

Batzarreak.—Zenbat eta zenbait esan bilduleiteke gauz ontaz; bañan geyegi batean ekarriko balirake, ez litzake batere gaitza izango gure asmotik urrutira lan an luzatzea, eta ondo pentsatu ondoren, erabaki det, lirañcho samar, nasturik gabe, aditzera ematea, denak jakiteko antzean, aundiak eta chikiak, nola ta zer ziran Batzarre euskaldunak.

Orain gure eunkian Batzarreak biltzen ziran urtean bein eta oek izaten ziran Seguran, Azpeitian, Zarautzen, Billafrankan, Azkoitian, Zumayan, Ondarrabian, Bergaran, Mutrikun, Tolosan, Mondragoin, Donostian, Ernanin, Elgoibarren, Deban, Errenterian, Getarian eta Zestuan.

Batzarre garaia igarria izaten zan Gipuzkoa guzian.

Ziran tokian zirala Batzarreak, an biltzen ziran Probintziako gizon ermeeranak bai! baña jauregietako echeko-jaun dotorienak baserriko nekazaritar nausien parean. Batzarre ayetan ez zan ez aundi ez chikirik; danak bat, danak anayak, danak gutarrak, guziak euskaldunak.

Biltzen ziran alkate jaun guziak beren konsejuetako goarpelarien

laguntzan, iruiskingo gapelaka buruan zituztela eta chamarra luše beltz apainduakin.

Amabost egun irauten zuten Batzarreak, eta oen lenbiziko egunean egiten zan meza nagusiaren aurretik prozesio eder bat; prozesio errenkadan abiyatzen ziran *junteroak*, *korrejidore*, *diputadu*, *prokuradore* eta besteak, sarturik eleizara danboliñak joaz SanIgnazio ibilkeraren ots soñu doaigarrian.

Ama Birjiña eta San Ignazioren antzezkoak apainduak egoten ziran argi errenkadakin.

Meza nagusia buka ondorean, erriko atari-plaza egiten zan esku-dantza yayoa, Batzarreko galai argidotarrak ateria, eta dantzara jeisten ziran echadi aundietako emakume goituak.

A!... gogoratze utsak, orduko gure Probintziaren zorientasuna, oroitz oyek barren gerean berritzen ditugunian, negarra azaltzen da gipuzkoatarren begietara...!!

Ostatu guziak betetzen ziran jendez, ezkillen otsak adiarazirik eragiten zuten oiarzunetan, probintziako pake santu naigarri ura.

Esan bezela, amabost egun errenkada biltzen zan Batzarrea, erriko Konseju echean, eta zentzuak eta biotza baturik, gogo eta asmo egizkoakiñ, erabakitzen ziran Probintzian gertatzen ziran gorabera guziak.

Diputazioaren egontza izaten zan iru urtetik iru urtera Donostian, Tolosan, Azpeitian eta Azkoitian: ala bizitzen zan Euskaldun jendea.

Bai! Oyen ziran gure Lege-zarrak, gure Fueroak, oyek gure Batzarre bedeinkatuak. Eska zayogun Jaungoikuari biurtu ditzala beren jaioterrira:

«eta biotzetikan
eskatu ezkeru
Arbola bizikoda
orain eta gero.»

Euskaldunak! Euskaldunak! Ez sinistu ez dirala etorriko gure Lege Zar naigarrik ¡a!! zergatik ori sentituko bagenduke, ez giñake geren gurasoen jatorrikoak izango: bañan ez! euskalduna! ez zaude uste ortan!

Mintza zaitetze denok gure itzkuntzan, gure biotzeko euskaran eta.... ¡¡bai!! Jaun aundiak biurtuko dizkigu gure Lege Zar maite-tsuak!!

FRANZISKO LÓPEZ ALÉN.

